

Hedry Ernő (Zboró) a növekvő adóterhek-től elsősorban a középosztályt féltette, kiemelve, hogy az adókvetés rossz, mert „*az ország legnagyobb részében októberben és novemberben még senki sem tudhatja, mennyi adót fizet*”, de nem gondolta úgy, hogy a katasztertől jobb lesz a helyzet, hiszen nem az a célja, hogy a föld valós jövedelme kiderüljön, hanem ahol lehet, adóemelést idézzon elő.⁷

Több képviselő is sérelmezte, hogy Magyarországon nem veszik figyelembe a földbirtokosok érdekeit, hiába áll belőlük a képviselőház háromnegyed része. Szalay Imre felemlgette, hogy a földbirtokosok jelenleg 15 féle adót fizetnek, amelyek mértéke az új kataszter óta annyira megnövekedett, hogy a gazdák sokszor a cselédjeiket sem tudják kifizetni.⁸

Turgonyi Lajos (baksai kerület) a göcsei nép nehéz körülményeire panaszkodott, amelynek egyik okozóját a hibás kataszter alapján kivetett túl magas adók kérlelhetetlen behajtásában látta.⁹

Az adókataszteri jövedelmi fokozatokkal kapcsolatban komoly aránytalanságokra hívta fel a figyelmet Halász Bálint (Alsódabas): az erdőkre fizetendő adó kedvezményes, a szőlőkre és kertekre vonatkozóan ellenben túlzottan magas. Rámutatott arra, hogy a kincstár mellett sokszor a legnagyobb birtokosoknak vannak nagy erdőségei, és hogy ezek gyakran korántsem olyan csekély jövedelműek, mint ahogyan feltüntetik őket. Úgy vélte, a hátrányos megkülönböztetés elsősorban a kis- és középbirtokosokat sújtja.¹⁰

Két képviselő a túlzott állami adminisztrációval is összefüggésbe hozta a katasztert. Ugron Gábor (Udvarhelyszék) keményen bírálta a megnövekedett kataszteri személyzetet:

„*Hisz akik annyira éllhetetlenek voltak, hogy semminemű hivatalhoz nem jutottak, azoknak most megnyittattak a kataszter sorompói. Újabb és újabb hivatalok csak azért szerveztetnek, hogy azoknak, kik már rászorulnak, hogy az állam által tartassanak ki, újabb és újabb konkokat lehessen odadobni, s ezen erős szervezet által az országban oly többség produkáltassék, amely a nemzet óhajainak és kívánságainak nem felel meg.*”¹¹ Eötvös Károly (Veszprém) Ugronhoz hasonlóan epés megjegyzéseket tett a lapokban mindennap olvasható „*egy hadsereg létszámát megütő*” kinevezésekről, amelyek a kataszteri osztályban történek.¹²

■ Ugron Gábor (1847–1911), a túlzott kataszteri adminisztráció egyik bírálója¹³

Az itt elhangzott kritikákra a kormányzat részéről nem vagy csak részben érkezett válasz, és ezekből is az tűnt ki, hogy a Pénzügyminisztérium kataszterrel kapcsolatos

7 72. országos ülés (1879. február 26.). KN, III:227.

8 Szalay a következő adókat sorolta fel: földadó, házosztályadó, házbéradó, személyes kereseti adó, fogyasztási adó, petróleumadó, iskolaadó, hadmentességi adó, kórházadó, beszállásolási adó, vadászati adó, fegyveradó, községi adó, fenyüzési adó és közmunkaadó. 297. országos ülés (1880. november 15.). KN, XIV:377.

9 162. országos ülés (1879. november 8.). KN, VIII:41.

10 298. országos ülés (1880. november 16.). KN, XIV:383.

11 253. országos ülés (1880. április 29.). KN, XIII:31.

12 336. országos ülés (1881. január 24.). KN, XV:295.

13 Szapáry Gyuláról, Stoll Károlyról, Tisza Kálmánról, Lónyay Menyhértről és György Endréről a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár biztosította a felvételeket, segítségüket ezúton is köszönöm. Ugron Gáborról a *Szövetkezett Balpárt arcképcsarnoka*, Irányi Dánielről a wikipédia, Lukács Béláról a *Pesti Napló*, Eötvös Károlyról a *mek.oszk.hu*, Orbán Balázsról és Pulszky Ágostról pedig a *Vasárnapi Újság* oldalain megjelent képeket közöljük.

elképzelései köszönő viszonyban sem voltak bírálóiéval. Szapáry Gyula pénzügyminiszter például az 1881. évi földadó-szabályozás költségvetési vitáján a kataszteri állomány további bővítése mellett érvelt, mondván: azért alkalmaznának egyes vidékeken évi 900 forintos fizetésért tisztviselőket, hogy a kisebb jelentőségű kataszteri munkákat elvégezzék, nélkülük ugyanis ez a feladat is a járási becslőbiztosokra hárulna, amely így nemcsak hosszabb ideig tartana, de drágább is lenne, hiszen ők évi 2000 forintot keresnek. Így azzal érvelt, hogy a több ember alkalmazásával még spórolhat is az állam, hiszen ez csupán évi 300 000 forint többletköltséggel jár, és ha a segítségükkel a munkák egy évvel előbb befejeződnek, ez 2 000 000 Ft nyereséget jelent.¹⁴

■ Szapáry Gyula (1832–1905) pénzügyminiszter

A kataszteri főigazgatóság jelentése és a következmények

A képviselőház pénzügyi bizottságának jelentéséhez csatolt kataszteri főigazgatósági beszámolót olvasva kétségkívül szomorú kép rajzolódik ki a magyarországi kataszteri helyzetről, és a képviselők által hangoztatott kritikák egy része mindenképpen jogosnak tűnik.¹⁵

Bár a jelentés szerint évi 2 800 000 forint adótöbblet származott a kataszteri kiigazítások eredményeként oly földek után, amelyek vagy terméketlenek, vagy pedig egyáltalán nem voltak felvéve, azt sem hallgatta el, hogy a munkálatok sokkal rövidebb idő alatt és kevesebb költséggel befejeződhetek volna, ha a községi földadóbizottságok és az újonnan ki-nevezett kataszteri tisztviselők jobban ellátják munkájukat. Kivált a becslőbiztosokat marasztalta el, akik úgy álltak munkába, hogy nem ismerték a kataszteri feladatokat, és évekre tellett, hogy beletanuljanak. A jelentés szerint a kataszter kiigazítása 7-8 millió birtokív és 40-50 millió parcella átszámítását tette szükségessé, és mintegy 60 községben a jelentés idején is zajló tagosítás miatt el sem lehetett végezni. A költségekkel kapcsolatban azt írta, hogy az államnak 1875–1878 decemberéig 5 578 176 forintjába került a kataszteri kiigazítás és az ezzel kapcsolatos utazgatások. A főigazgatóság elismerte továbbá, hogy számos községben a kiigazítást pontatlanul végezték, a hibákat olykor még felszólalásokban sem jelentették be, és utólagosan történik azok kijavítása, még a jelentés írásának pillanatában is.

A jelentéssel kapcsolatban Stoll Károly (nagybányai kerület) mondta el gondolatait március 7-én. A kataszteri ügyeket egyébként is roppant kritikusan szemlélő Stoll – aki érezhetően képtelen volt megbocsátani, hogy 1874 decemberében a földadó-szabályozásról szóló törvényjavaslattal kapcsolatos indítványát képviselőtársai oly sebesen félresöpörték – kiváló érzéssel emelte ki a jelentés elmarasztaló

14 340. országos ülés (1881. január 28.). KN, XV:391–392.

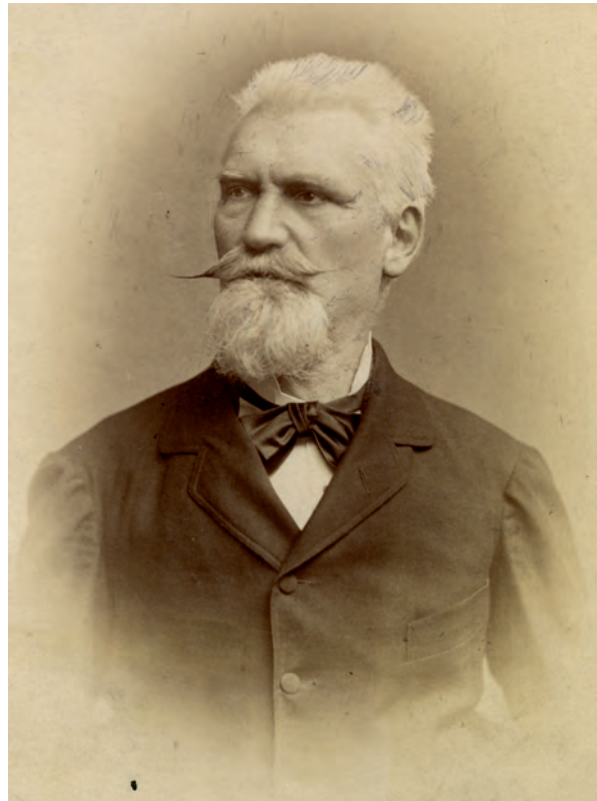
15 A pénzügyi bizottság jelentésének teljes szövegét l.: *Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai* (= KI), 112. szám, V:141–143.

elemeit. A képviselő a maga részéről a legfőbb hibát abban látta, hogy a munkálatokat végzők kezébe nem adtak időben egy mindenre kiterjedő egységes utasítást. Véleményének alátámasztásául még a kor elismert kataszteri szakfolyóiratából, a *Kataszteri Kalauzból* is hozott példát: az idézett szemelvényben Mészáros Károly Ung megyei főjegyző arra panaszkodik, hogy „az utasításokat későn kaptuk (mi július 20-án), holott ezen utasításra a teendők és írásbeli dolgozatok egyformasága miatt már a munkálat kezdetén mellőzhetlen szükség volt. Most már itt az utasítás, de nem kielégítő.”¹⁶

■ A *Kataszteri Kalauz* 1875. évi 3. számának címlapja

Stoll Károly kiemelte, hogy az 1850. március 4-én kiadott pátent csak az 1875. július 4-i körrendelettel kezdtek alkalmazni: a mulasztás következménye, hogy ahány becslőbiztos, anynyiféle eljárás volt a gyakorlatban. Ezek után megkísérelte kiszámolni, hogy a kataszteri kiigazítások mindezidáig mennyibe kerültek az egyes községeknek és birtokosoknak.

■ Stoll Károly (1811–1887), a nagybányai választókerület képviselője, a kataszteri anketá tagja

Máramaros tiszavölgyi járása 10 községének 1875-től 1876 közepéig kivetett költségeit alapul véve (6755 Ft 42 krajcár) arra jutott, hogy egy község 675 forint 54 krajcárért fizetett, ami a 14 200 községgel számolva 9 592 668 Ft, és ehhez adódik még a jelentésben írt 5 578 176 Ft állami kiadás (összesen 15 170 844 Ft). Számításának alapvető hibája, hogy a községek kiadásait csak másfél évre visszamenőleg, míg az államét 3 évre visszamenőleg számolja. Emellett az is kérdéses, mennyiben lehet 10 máramarosi község kiadásait az összes magyarországi községre vonatkoztatni. További számításokat végezve úgy látta, hogy a kataszteri kiigazítási munkálatok még legalább négy évig fognak tartani, amely ismét súlyos összegekbe – az 1880-ra előirányzott 2 millió forintos éves költségvetés alapján – 8 millióba kerül majd. Ismét arra jutott tehát, hogy a kataszteri kiigazítások lassan haladnak, drágák

16 MÉSZÁROS KÁROLY: Kataszteri műveleteink akadályai s ezen akadályok gyógszerei. *Kataszteri Kalauz*, 1. (1875) 3:17. 1875. augusztus 15. Stoll Károly korábbi indítványáról bővebben l. korábbi cikkemet: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkülő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobb. *Catastrum*, 2. (2015) 3:54. A *Kataszteri Kalauz* ismertettem: A Kataszteri Kalauz. Gondolatok az első magyar földmérési folyóiratról. *Catastrum*, 1. (2014) 1:20–25.

és kétes eredményt ígérnek. Ennek orvoslásául egy újabb határozati javaslattal készült, amelyben országos szakbizottságot rendelt volna ki további vizsgálódás céljából, valamint javasolta volna az 1875:VII tc. revízióját, ám javaslatának beadásától végül önként elállt. Ő maga azonban szeretett volna lehetőséget kapni, hogy személyesen érdeklődhessen a kataszteri főigazgatóságnál a munkálatok jelen állásáról. Szapáry Gyula pénzügyminiszter válaszában megnyugtatta a képviselőket, hogy hamarosan összehívja az ország különböző vidékeiről az ügyben érdekelt földbirtokosokat, hogy lehetőség legyen a problémák felvetésére és megoldására. Ez az ígélet elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a képviselők megszavazzák a földadó-szabályozási költségekre előírányzott összeget.¹⁷

Lükő Géza (görgői kerület) 1880. január 31-én emlékeztette erre az ígéletére a pénzügyminisztert, érdeklődve, hogy miként állnak a tanácskozások, amelyekről köztudomású, hogy részben megtörténtek. Hangsúlyozta, hogy hamarosan itt a tavaszi időszak, amikor is zajlanak az olyan munkálatok, mint a részenkénti felvételek, becslések, osztályba sorozások, és minél előrébb haladnak ezek, annál nehezebb lesz az esetleges törvényi módosítások véghezvitele. Szapáry Gyula válaszában elmondta, hogy egy ún. „országos tanácskozmányba” – kataszteri ankét – hívta össze mindazokat, akiket a kerületi bizottságok az ország különböző részeiből kijelöltek, illetve néhány más tagot. Elmondása alapján a testület tárgyalt az eddigi eljárásról és a kataszteri törvény módosításáról is, mindez azonban még nem fejeződött be, részben az ő betegsége miatt. Ugyanakkor ígéretet tett rá, hogy a testülettel közösen meghozandó javaslatukat még az ülészek folyamán beterjeszti a képviselőháznak.¹⁸

Az egyre kritikusabbá váló képviselőket azonban nem volt egyszerű megnyugtani. Alig néhány héttel később Pulszky Ágost (szécsényi kerület) bírálta meg keményen a Pénzügyminisztériumot: „Lehet-e annál szomorúbb

látvány az igazgatás körében, mint minőt a kataszteri törvény végrehajtása elénk tár, (Igaz! – a baloldalon) mindazon bizonytalanságok, mindazon kapkodások, melyeket éppen az utolsó másfél év óta a Pénzügyminisztériumban tapasztalunk [...]? Mit mondjunk azon eljárásról, melyet a jelenlegi pénzügyminiszter alatt tapasztaltunk fokozott mérvben, mely a kataszteri törvény végrehajtásában nyomról nyomra eltér

■ Pulszky Ágost (1846–1901) jogfilozófus, szociológus. A kataszteri ügyekben a Pénzügyminisztériumot a törvény megszegésével vádolta

a törvény által megszabott eljárástól, módozatól oly irányban, hogy következetesen kiszorította az önkormányzati ellenőrző elemek minden részvételét ezen mindenkit egyáltalában érintő ügyben, és a minisztérium kompetenciájának tartotta fenn oly kérdések elintézését, amelyeket a törvény nem a minisztériumhoz, hanem az országos földadó bizottsághoz, mely pedig autonóm elemekből alkottatott, rendeli fellebbezni.

17 80. országos ülés (1879. március 7.). KN, IV:35–38. A pénzügyi bizottság jelentésének teljes szövegét l. 112. szám, KI, V:141–143.

18 199. országos ülés (1880. január 31.). KN, IX:315.

És t. ház, talán nagy bizalommal tölthetnek el azon tapasztalatok, melyeket az adókivetés és az adónak behajtása körül tapasztalunk?” Szapáry Pulszky bírálata csupán azt válaszolhatta, hogy vádja, miszerint mellőzte a kataszternél a törvény által előírt autonóm közegeket, ugyan helytálló, de ezért nem őt illeti a szemrehányás, mivel az intézkedés már kétéves, ő pedig csak alig egy éve vette át a pénzügyminiszteri tárcát. Hangsúlyozta továbbá, hogy a kataszteri „tanácskozmány” és az ő közös munkájukban nincs semmiféle rendszertelenség és kapkodás, amint azt a képviselő is látni fogja, ha benyújtják a javaslatukat.¹⁹

A földadó-szabályozás éves költségvetésének megszavazásakor Stoll Károly ismét felszólalt. Kiemelte, hogy a *Pesti Napló* 1880. március 20-án (tehát felszólalása napján) megjelent vezércikkében is kritikával illették a pénzügyminiszter ankéton tett nyilatkozatát, amelyben a kataszteri munkálatokra vonatkozó új eljárásrendről szólt. Elmondta, hogy ő is tagja az ankétnak, és nézete szerint a „fő kérdés ma az: vajon a járásokban művelési áganként felállított minőségi osztályok megfelelnek-e a járás, illetőleg az azt alkotó községek földjeiben előforduló minden minőségi különbségeknek?” Bár elismerte, hogy vannak súrlódások, miután őt is beválasztották az ankétkba, és úgy érezte, a javaslatait figyelembe veszik, kijelentette, hogy megszavazza a földadó-szabályozás éves költségvetését, mivel bízik a pénzügyminiszter szakértelmében. Az utána felszólaló Lukács Béla (Szamosújvár) az ankétk régóta ígért javaslatának benyújtását sürgette. Szapáry Gyula pénzügyminiszter az elhangzottakra válaszul elmondta, hogy 1880–1881-ben kívánják az osztályba sorozási munkálatokat végrehajtani, ennek befejezésével fogják tárgyalni ezeket a munkálatokat előbb a járási és a kerületi bizottságokban, majd az országos bizottságban. Ha tudják tartani a kijelölt időintervallumokat, a kataszteri törvény rendelkezései 1882-re lesznek végrehajtva, a sokszor emlegetett javasla-

tot pedig mielőbb benyújtja a képviselőház elé. Végül a földadó-szabályozás éves költségvetésére az 1 950 000 forintot megszavazták.²⁰

Egy megoldási javaslat: a kataszter kerüljön át Erdélybe

1880 márciusában Szabely Antal (Dunapataj) azt indítványozta, hogy a kataszteri munkálatokat helyezték át Erdélybe. Javaslatát azzal indokolta, hogy mindeközéig a felmérések rendszertelenül történtek: először Sopronban, utána eljutottak Baranyáig, aztán elvitték Horvát- és Szlavónországba, onnan Máramarosba, majd Torontálba. Erdélyben ugyanakkor a földek még felmérve sincsenek, és mérnököt is nehéz találni, a kataszteri munkákat azonban mindjárt a tagosítási munkálatokra is lehetne fordítani. Szapáry cáfolta azt, hogy rendszertelenül zajlottak volna a felmérések, és kijelentette, hogy jelenleg éppen az a cél, hogy a felmérésből kimaradt közbeeső vidékeket is felmérjék, így éppen az Erdélybe áthelyezés lenne értelmetlen. Az áthelyezés már csak azért sem lehetséges, mert előbb törvénnyel kell rendezni az erdélyi birtokviszonyokat és csak ennek alapján lehet a birtokrendezést, majd ennek nyomán a kataszteri felmérést végrehajtani. A képviselők többsége Szapáryval értett egyet, így elutasították Szabely beadványát.²¹

Később Ugron Gábor nyújtott be határozati javaslatot az erdélyi és egykori partiumi birtokrendezésről szóló törvényjavaslat tárgyalása során, miszerint a „jelen törvény végrehajtásával megbízott pénzügyi és igazságügyi minisztereket utasítja a képviselőház, hogy a pénzügyminiszter megszüntetvén az erdélyi részekben folyamatban levő ideiglenes kataszteri munkálatot, az állandó kataszter elvei szerint való felvételt hozza kapcsolatba a birtokrendezési eljárással és pedig úgy, hogy a birtokviszonyaikkban rendezett és rendezendő községek területén az állandó kataszter

19 216. országos ülés (1880. március 4.). KN, X:289. 320–321.

20 230. országos ülés (1880. március 20.). KN, XI:225–228.

21 230. országos ülés (1880. március 20.). KN, XI:185–186. L. még: BALATON PETRA: A székelyföldi birtokrendezések. *Catastrum*, 3. (2016) 1:3–12.

készüljön el, miért is az ezután meghozandó birtokrendezési eljárásoknál a felmérés költségeit hordozza az állam, továbbá utasították, hogy az igazságügyminiszter odahasson, miszerint a birtokrendezéssel együttesen a hiteles telekkönyv is elkészíttessék.” Mindezzel csökkenteni akarta a felmérések idejét és költségét, mivel felszólalásakor is Erdélyben ideiglenes kataszteri felmérés folyt, amely a birtokrendezés után újabb kataszteri munkákat igényelt volna, az állandó kataszter pedig előreláthatóan 18 év alatt ért volna Erdélybe és további 6 évig tartott volna.²²

Lónyay Menyhért csak részben támogatta az indítványt, és azt javasolta, hogy Ugron szorítkozzon csak arra, hogy az állandó kataszteri felmérések Erdélyben is kezdődjenek meg. Úgy vélte, nagy hiba lenne, ha mindad-

dig, amíg az állandó kataszteri munkákat nem fejezik be Erdélyben, és ezek alapján a telekkönyvek létre nem jönnek, addig a tagosítási munka megakadna: szerinte sokkal praktikusabb lenne Magyarországhoz hasonlóan Erdélyben is községenként haladni, és ha egy községben befejezték a tagosítást, akkor rájuk vonatkozóan készítenének telekkönyvet, de a tagosítási-felmérési munka a többi községben ettől még folytatódhatna. Lónyay és Ugron javaslatát Szabely Antal is támogatta. Tisza Kálmán miniszterelnök azonban egyáltalán nem értett egyet Ugron Gábor határozati javaslatával, felhívva a figyelmet arra, hogy az ideiglenes kataszteri felmérés Erdélyben a földadó-kataszterról szóló törvény értelmében folyik, így törvényi rendeletet határozati javaslattal megszüntetni nem

■ Tisza Kálmán (1830–1902) miniszterelnök–belügyminiszter, az állandó kataszter Erdélybe való áttételének ellenzője

■ Lónyay Menyhért (1822–1884), számos magas állami tisztség betöltője, az állandó kataszter Erdélybe vitelének támogatója

lehet. Az ellen is tiltakozott, hogy az állandó katasztert a birtokrendezési eljárással összekapcsolva azonnal áttegyék Erdélybe, és hogy a birtokrendezési eljárás költségeit az állam finanszírozza. Azzal érvelt, hogy az ország legnagyobb részében a magánosok költségén történt a tagosítás, amely munkát *„természetében is rejlik, hogy azok felmérési költségei nem az államot, hanem a birtokosokat terheljék.”* Végül azt javasolta, hogy az ügyet majd az állandó költségvetés megszavazásakor vitassák meg.²³

Az 1881. évi állandó kataszterre előírányzott 404 830 forint újabb vitát szított. Szabely Antal szerint ezt az összeget az állam gyakorlatilag csak a mérnökök fizetésére fordítja, és a községek ezenfelül még tekintélyes összeget fizetnek, így a magyar államnak ez több mint 1 millió forintjába kerül, ráadásul a jelenlegi tempóval még legalább hatvan évig eltart. A munkát is értelmetlennek érzi, hiszen *„ha az állandó kataszterből azon felméréseket tekintjük, melyek azelőtt 25, vagy talán 30 évvel teljesítettek, ezeket nem tekinthetem másnak, mint egy Rafael-képnek, melyben lehet ugyan gyönyörködni, de egyéb haszna mint gyönyörködtetés nincs”*, és ugyanezen logika mentén úgy gondolta, hogy az aktuálisan végzett felmérések is éppen ilyen hasznavehetetlenek lesznek negyven év múlva. Ezt követően váratlan fordulattal határozati javaslatot adott be arra nézve, hogy az állandó katasztert tegyék át Erdélybe. Hegedűs Sándor, a pénzügyi bizottság előadója mindehhez nem is mulasztotta el hozzáfűzni, hogy ha Szabely képviselő úr olyan feleslegesnek érzi a kataszteri munkát, mi okból kívánja ezt a haszontalan felmérést Erdélybe áthelyezni? Szabely javaslatát határozottan elutasította, mondván, jelenleg Csongrád, Csanád, Pest-Pilis-Solt, Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Fejér megyékben van előírányozva a felmérési munkák folytatása, és nincs okuk ezt félbehagyni. A többség vele értett egyet, és nem fogadták el Szabely indítványát.²⁴

Indítvány az ártéri és a kataszteri telekkönyvek összehangolására

Az 1871:XXXIX. törvénycikk módosítása során,²⁵ május 23-án György Endre halmi képviselő felvetette, hogy a legideálisabb az lenne, ha már a telekkönyvekből minden vevő és hitelező tájékozódhatna a földbirtokra vonatkozó

■ György Endre (1848–1827) földművelésügyi miniszter, közgazdasági író, az MTA levelező tagja. Szorgalmazta az ártéri és a kataszteri telekkönyvek összehangolását

23 276. országos ülés (1880. június 5.). KN, XIV:72–79.

24 302. országos ülés (1880. november 22.). KN, XV:109–111.

25 A törvénycikk a vízszabályozási társulatokról rendelkezett. Teljes szövegét l. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)

terhekről, kölcsönökről és járulékokról. Ennek továbbgondolásával azt javasolta, hogy miután az 1875:VII. tc. szerint készülő kataszteri telekkönyvekben a parcelláknál már eddig is – a társulati közegek hozzájárulásával – feljegyezték, hogy az adott terület ártéren fekszik-e, ezentúl még inkább törekedjenek arra, hogy az ártéri telekkönyvek és a kataszteri telekkönyvek teljes összhangban legyenek. Úgy vélte, ez az államkincstárnak is érdeke, hiszen az ár-földek után földadó-engedmény jár. Szapáry Gyula, bár a javaslatot nem vetette el teljesen, felhívta a képviselő figyelmét, hogy csak akkor lehet ezeket az adatokat bejegyezni, ha az illető hatóságok tudnak róla, márpedig a társulati járulékok ügyeit nem ők kezelik. Ugyanakkor megnyugtatta a képviselőket, hogy ezeket az adatokat a községi adófükönyvben nyilván fogják tartani. Lónyay Menyhért György Endrével értett egyet, és arra kérte a pénzügyminisztert, fontolja meg annak lehetőségét, hogy a kataszteri telekkönyvekben is nyilvántartsák az ártereket és az adóhivatalok kezelésében lévő kölcsönöket, valamint járulékaikat.²⁶

Javaslat az 1875:VII. törvény cikk módosítására

Számos vármegye (Győr, Ugocsa, Somogy, Arad, Baranya, Zemplén, Szeben, Turóc) és város (Budapest, Szeged, Pécs, Nagyvárad, Temesvár) kérte feliratokban, hogy az 1875:VII. tc. 19. §-ának megváltoztatásával a kataszteri tiszta jövedelem kiszámításának alapjául 1872–1877 átlagát vegyék.²⁷ A képviselőházban Vécsey Tamás előadó január 31-én ismertette a kérvényeket, amelyekhez személyes véleményt is fűzött, miszerint az ominózus 19. § valójában kedvezőbb feltételeket biztosít az adózóknak, mint a módosítás. Ezt a gabonafélék átlagának kiszámításával igyekezett szemléltetni,

ahol a feliratban kért időszak szerint a búzánál 7,6, a rozsnál 14, az árpánál 14,5, a zabnál 6,8, a kukoricánál pedig 11,5%-kal magasabb értékek jöttek volna ki a jelenleg érvényben lévőnél. Irányi Dániel (Békés) minderre úgy reagált, hogy nem az a feladat, hogy olyan átlagot határozzanak meg, amely az államkincstárnak vagy az adózóknak kedvezőbb, hanem hogy az adónak egy biztos és igazságos alapot találjanak. Ehhez – véleménye szerint – az 5 évnyi átlag kevés, és legalább 9-10 évnyi átlagot kellene alapul venni. Példaként említette Franciaországot, ahol a 10 éves átlag kiszámításánál mellőzik a legjobb és a legrosszabb évet, és a fennmaradó 8 év alapján számolnak.²⁸

■ Irányi Dániel (1822–1892) publicista, sürgette az igazságos adóalap megteremtését

26 131. országos ülés (1879. május 23.). KN, V:319–320.

27 „19. § A becslésnél, a fa kivételével, a termények árúal az 1867–1872-ig terjedő hat évi középárak átlaga 20% levonásával veendő – a fa árúal pedig az 1855–1874-ig terjedő húsz évi időszak alatt fennállott középárak átlaga minden levonás nélkül veendő. Oly terményeknél, melyek eladás végett vásárra vagy valamely gyárhoz vitetnek, az illető piaci vagy gyári, más terményeknél a helybeli, mégpedig a bornál a szüreti árak vétetnek alapul; ha az eladás hordóval együtt történik, a hordó ára levonandó”. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>) A feliratokra I. 162. országos ülés (1879. november 8.). KN, VIII:19. 168. országos ülés (1879. november 17.). KN, VIII:161. 177. országos ülés (1879. november 28.). KN, VIII:358. 192. országos ülés (1880. január 22.). KN, IX:230. A beadványokra lásd még: 423. szám. KI, XIII:58., 485. szám KI, XIII:231.

28 199. országos ülés (1880. január 31.). KN, IX:315–316.

A módosító törvényjavaslatok tárgyalása és elfogadása

Az 1875:VII. törvénycikk tárgyalását 1881. április 2-án kezdték meg a Szapáry Gyula által összehívott ankét javaslatai alapján. A módosításról szóló törvényjavaslatot Hegedűs Sándor előadó ismertette, hangsúlyozva, hogy előkészítőinek az volt a célja, hogy *„kellő garanciák adassanak meg az országnak arra nézve, hogy egyfelől az új kataszter által adóemelés nem céloztatik, másfelől, hogy a kataszter főfeladata az arányos jövedelmi becslések és azoknak az ország minden részében egyenletes és arányos megállapítása [...] biztosíttassék.”* A benyújtott módosítás lényege három pontban foglalható össze: 1. a földadó rögzítése egy előre meghatározott tételben, 2. a munkálatok befejezése után a kiszámított tiszta jövedelem alapján megállapított földadó azonnali kivetése, 3. az országos földadó bizottság felhatalmazása, hogy ha a megállapított tiszta jövedelmet a törvény által előírt 1867–1872-i árak alapulvétele következtében magasabbnak találja a tényleges jövedelemnél, a tiszta jövedelmet az egész országra nézve arányosan leszállíthassa.

A pontokat Hegedűs Sándor magyarázta el részletesebben. Ő a VII. törvénycikkkel kapcsolatban a legnagyobb problémát – a beérkezett feliratokkal összhangban – abban látta, hogy az 1867–1872 gazdasági viszonyaiból kiinduló becslés a tényleges viszonyokhoz képest túl magas értékeket eredményezett. Mindezért a pénzügyminiszter a központi kataszteri közegek által felvett tiszta jövedelmeket (ti. az első becslést) arányosította és leszállította. Az ankét azonban még ezt az összeget is magasnak találta, ezért a pénzügyminiszter olyan indítványt terjesztett be, miszerint a földadó összegét maximálisan 29 millió forintban határozzák meg (kontingentálják), ami azért volt szükséges, hogy legyen egy fix alap, amiből az adó egy százalékát kiszámíthatják. A 29 millió „plafon” ugyan 600 000 forinttal több volt,

mint a korábban megszabott, ezért Hegedűs Sándor szükségesnek látta hozzáfűzni, hogy ennél magasabb már nem lehet, illetve hogy új alapot, a határőrvidéki kincstári birtokot is belefoglaltak. Emellett az országos földadó bizottságnak felhatalmazást adtak, hogy ha a munkálatok, azaz az osztályba sorozás végén úgy látják, hogy az országban a földjövedelem túl magasra van becsülve, vagy hogy az ország egyes részeiben aránytalanul van megállapítva, azt leszállíthassák és/vagy arányosíthassák. Emellett az egyéni felszólalásokkal kapcsolatban is változást hozott: míg a hatályos törvény a felszólalásokat csak az adókimutatás előtt tette lehetővé, a módosítás ezt az adókimutatás után javasolta, és a felszólalások gyors tárgyalására is ígéretet tett.²⁹

A képviselők a javaslatban számos problémát fedeztek fel: Eötvös Károly hangsúlyozta, hogy a törvényhozás soha nem ruházott a pénzügyminiszterre olyan jogkört, hogy az országos földadó bizottságnak efféle felhatalmazást adjanak. Problémásnak érezte, hogy a már felmért és akkor rendben találtatott község tiszta jövedelmének kiszámításait egy szerv a törvény felülírásával csak úgy önkényesen megváltoztathatja. Bár nem vitatta, hogy Szapáryt jó szándék vezette, de ő a maga részéről lehetetlennek érezte azt, hogy a kataszteri munkálatok az ország minden részében egyformán jók vagy rosszak legyenek, hiszen eleve különbségeket eredményez az egyes becselőjárásokban dolgozó közegek munkateljesítménye, valamint a helyi földbirtokos osztály együttműködési készsége. Kétkedett abban, hogy bárki is komolyan venné a 16. §-ban foglaltakat, miszerint a földbirtokosok a befizetett többletet kívánságuknak megfelelően készpénzben visszakaphatnák vagy adójukba beszámítanák. Úgy vélte, *„száz meg ezer eset fordul elő naponként, midőn az adókezeléssel szemben hasonlóan jogos és általában éppúgy biztosított igazságért folyamodik az adózó, de hogy vissza téríttessék neki az adója, ezt ugyan*

29 A módosítási javaslat teljes szövegét l. 808. szám. Törvényjavaslat a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII t. c. némi intézkedéseinek módosítása tárgyában. *KI*, XX:53–59. Hegedűs Sándor és az őt követő képviselők, Eötvös Károly, Orbán Balázs, Lukács Béla, Szapáry Gyula, Halász Bálint, Stoll Károly, majd ismét Hegedűs Sándor felszólalásaira l. 381. országos ülés (1881. április 4.). *KN*, XVIII:233–247.

keservesen éri meg”, így ezt egy szükségtelen kitételnek érezte, amely „csak az izgalmat növeli”. A földadó kontingentálásának szükségességében viszont ő is egyetértett: helyeselte az elvet, hogy a törvényhozás kezeskedjék azért, hogy bármi is lesz a kataszteri munkálatok eredménye, az ország állandó földadója nem fog emelkedni, hiszen így a földbirtokosok is szívesebben együttműködnének a kataszteri közegekkel. A megszabott összeget azonban magasnak érezte és kijelentette: az ország nincs olyan állapotban, hogy ilyen magas adót fizessen. Alátámasztásul felhívta a képviselőház figyelmét néhány kedvezőtlen körülményre, mint például az ármentesített földek helyzetére, amelyek nagy része a belvizek miatt is megművelhetetlenné vált, vagy az igás- és tenyészmarha-állomány megfogyatkozására,

amely pedig korábban az egyik legjelentősebb jövedelmforrás volt.

Eötvöshöz hasonlóan Orbán Balázs is sokkalta az általa bűjtatott adóemelésként nevezett 600 000 forintos adótöbbletet, emellett elutasította az új kataszter azon kimutatását, miszerint Magyarország tiszta földjövedelme évi 40 millióval emelkedett volna. A kataszter meggyorsítására irányuló törekvéseket is hiú ábrándnak minősítette, mivel „az egész katasztert aláásta a kormány protekcionális rendszere, mely szerint az állomásokat munkaképtelen bukott urakkal töltötte tele, kik nem dolgoznak s nem végeznek.”³⁰

Lukács Béla Eötvös vádjaira azt válaszolta, hogy bár az eddig történtek valóban okot szolgáltatnak a bírálatokra, ezek nem viszik előbbre a kataszteri munkálatokat, ezért ő a törvényjavaslatot általánosságban véve elfo-

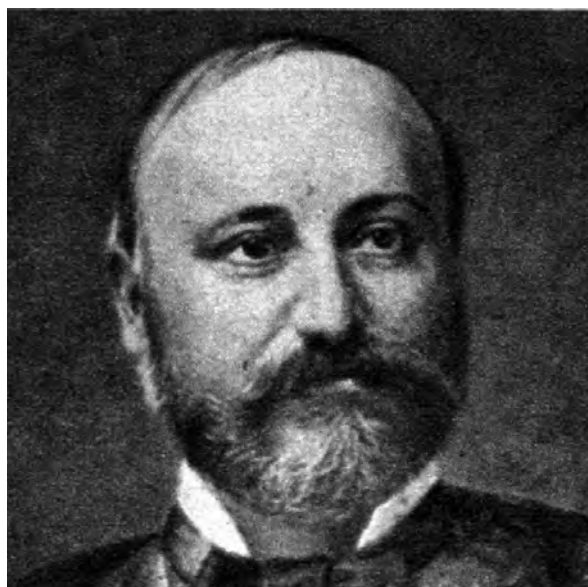
■ Eötvös Károly (1842–1916) ügyvéd, író, publicista, a kataszteri ügyek kíméletlen bírálója

■ Orbán Balázs (1829–1890) író, néprajzi gyűjtő, az MTA levelező tagja

gadta. Felhívta a figyelmet ugyanakkor néhány visszasságra, például arra, hogy a „*kataszteri enquéte tizenkettes albizottsága és a zárülésben is többen azt kívánták, hogy előbb bizottságilag állapíttassanak meg a mintaterék, az osztályok, a tiszta jövedelmi fokozatok úgy, hogy az osztályba sorozások azután egy más, megállapított s megbízható keret alapján történjenek. A Pénzügyminisztérium szakközegei ezzel szemben hangsúlyozták, hogy ez az eljárás megakasztaná a kataszteri munkálatok folyamát, hogy [...] az osztályba sorozások már az egész országban meg voltak kezdve [...] ezeknek félbeszakítása és megkezdése a tiszta jövedelmi fokozatok megállapítása végett a bizottsági tárgyalásoknak, megakasztaná a munkálatokat s ezen munkálatok folyamában jó darab ideig a kataszteri összes személyzet munka nélkül maradna.*” Miután a kérdésben nem született kompromisszum, hanem a pénzügyminiszter álláspontja érvényesült, így a kataszteri munkálatok eképpen történő folytatásáért őt terheli a felelősség. Eötvössel ellentétben jogosnak érezte az országos földadó bizottság felhatalmazását a korrekcióra, vitatta azonban a földadó megállapításának időszerűségét. Véleménye szerint az adózó közösség nem aggódik amiatt, hogy a kataszteri felmérések következtében magasabb lesz az adója, hiszen tisztában van vele, hogy a földadó Magyarországon olyan magas, hogy azt felemelni hosszú ideig lehetetlen. Sokkal nagyobb félelem, hogy a kataszteri munkálatok helytelen kivitelezése miatt az egyes vidékekre aránytalan megterhelés hárul majd, ezen pedig a földadóösszeg meghatározása nem segít. Határozottan ellenezte a megállapítandó adó előzetes kivetését, amely szerinte minden alapot nélkülöz, hiszen a jövedelmi fokozatok megállapítása és az osztályba sorozás leg hamarabb 1883 végére valósulhat meg, így csak 1884-ben kerülhet sor az új adók kivetésére: tehát az összeg megállapítása is akkor lenne időszerű. Szapáry Gyula válaszában vitatta, hogy a kataszteri munkálat végrehajtása iránti felelősség egyedül őt terheli, hiszen ő nem tett egyebet, mint betartotta az erre vonatkozó törvényt, és nem engedett olyan módosítást be-terjeszteni, amelyet szükségtelennek ítélt.

Halász Bálint is a módosítási javaslat bíráló-ihoz csatlakozott, és tiltakozott az ellen, hogy az adókat az új kivetés alapján be is szedjék, akkor, amikor az eredmény még nem bírálható. A pénzügyminiszter erre azt mondta, hogy az államkincstárra nézve ez az ügy közömbös, hiszen hozzájuk mindig ugyanakkora összeg fog befolyjni, Halász Bálint azonban hangsúlyozta, hogy a magánosok számára egyáltalán nem mindegy, hogy éveken keresztül mennyi összeget kell befizetniük, kivált, ha erre az adóterherre sem a régi, sem pedig az új kataszter alapján nem kötelezettek. Az itt felszólaló képviselők közül – Lukács Béla kivételével – egyik sem fogadta el a módosítási javaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

■ Lukács Béla (1847–1901) államtitkár, kereskedelmi és közlekedési miniszter, az 1875.VII. törvénycikk módosításának mérsékelt bírálója

A javaslatot szinte csak a kormányoldalról támogatták. Szapáry Gyula a földadó állandó tételben történő megállapítását a már Hege-dűsnél elhangzott érvekkel védte és kijelentette, hogy a 29 millió egyáltalán nem tekintendő soknak, hiszen 1875-ben 30 millió volt előírva. A többi kritikára válaszul elmondta, hogy az ankét és a Pénzügyminisztérium ezeket a kiigazításokat látták a legalkalmasabbnak ahhoz, hogy az elmúlt évek munkáját ne kelljen megsemmisíteni, a hibáikat viszont lehetőség szerint kiküszöböljék.

Stoll Károly, az ankét tagja szintén a módosítás mellett érvelt, és cáfolta Lukács Béla állítását, hangsúlyozva: az elhangzottakkal ellentétben nem volt többségi tiltakozás az országos bizottság 12-es albizottságában a pénzügyminiszter álláspontja ellen, és a módosítási javaslatot elfogadta a tárgyalás alapjául. Hegedűs Sándor a hatályban lévő 1875:VII. törvénycikkben biztosítottak látta a jogot, hogy az országos földadó bizottságnak felhatalmazást adjanak, és az arányosítással kapcsolatos jogkör kiterjesztését csupán „apró javításnak” fogta fel. Az adóösszeg kivetésénél – Eötvössel ellentétben – ő nem látott emelést, továbbá hangsúlyozta, hogy a követelmény nem az, hogy ez az adónem csökkenjen, hanem hogy ne emelkedjen tovább. Mindenkit igyekezett megnyugtatni, hogy a földadó állandó összege nem fog feltétlenül befolyjni az államkincstárba, csupán az adószázalék kulcsául szolgál majd. Az adó előzetes kivetése véleménye szerint azért szükséges, mert a földbirtokosnak az az érdeke – ha reklamálni akar (sic!) –, hogy előre tudja, mekkora adó fogja őt terhelni, emellett a kataszteri munkát is meggyorsítja mindez. A ház többsége a törvényjavaslatot elfogadta a részletes tárgyalás alapjául. A tárgyalás még aznap lezajlott, és néhány sajtóhiba kiigazításával részleteiben is elfogadták.

Ugyanezen a napon tárgyalták az 1875:VII. tc. 18. §-át érintő módosítást is, amely az ármentesített területek 15 éves adómentességét

biztosította, ha azt tulajdonosa költséges vízbábozóási és csatornázási munkálatokkal termővé tette. A módosítás ennek meghosszabbítását javasolta, és rövid vita után elfogadást nyert.³¹

Ezt követően a javaslatokat felküldték a főrendiházhoz, amelynek módosításait még április folyamán tárgyalták a képviselőházban.³² Május elején bejelentették, hogy a módosításokról a képviselőház és a főrendiház egyezsége jutott, a törvényjavaslatokat pedig felterjesztették I. Ferenc Józsefhez szentesítésre. Ennek megtörténte után, május 29-étől mint az 1881:XL. törvénycikk lépett hatályba. Ugyanezen a napon szentesítették az 1875:VII. tc. ármentesített területekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítását is (1881:XLII. tc.).³³

Összegzés

Az 1878–1881. évi országgyűlési ciklusban a kemény bírálatok mellett a képviselők és az érintett közegek is törekedtek különféle megoldási javaslatok kidolgozására. A Pénzügyminisztérium, átlátva, hogy a legnagyobb problémát a földadó-szabályozási munkálatok körüli nehézségek jelentik, kataszteri ankétot hívott össze, és annak segítségével két módosítási javaslatot nyújtott be az 1875:VII. törvénycikkhez. Az országgyűlési ciklus legnagyobb eredménye az volt, hogy a módosítási javaslatokat még a ciklus alatt mindkét házban elfogadták és uralkodói szentesítésük is megtörtént.

31 381. országos ülés (1881. április 4.). *KN*, XVIII: 247–250.

32 388. országos ülés (1881. április 27.). *KN*, XVIII:314.

33 392. országos ülés (1881. május 3.). *KN*, XVIII:368. A mindkét ház által elfogadott törvényjavaslatok teljes szövegét l. 1084. szám. Törvényjavaslat az 1875:VII. törvénycikk ármentesített területekre vonatkozó rendelkezéseinek megváltoztatásáról. *KI*, XXIV. 307–311. és 1105. számú iromány, *KI*, XXV:1–6. A törvényjavaslatok szentesített formáját l. 1178. szám. 1881. évi XL törvénycikk „a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikk némely némely intézkedéseinek módosítása” tárgyában. *KI*, XXVI:10–15. és 1180. szám. 1881. évi XLII. törvénycikk az 1875:VII. törvénycikk ármentesített területekre vonatkozó rendelkezéseinek megváltoztatásáról. *KI*, XXVI:37–41. és 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)